

UDK 784.4(474.5)
Pe247

Leisti rekomendavo:

Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto
Redakcinė komisija (2015 05 21 posėdžio protokolas Nr. 88)
Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto
Baltistikos centras (2015 05 06 posėdžio protokolas Nr. 46 H-BC-4)

Recenzentai:

Dr. Žilvytis Šaknys
(Lietuvos istorijos institutas, Vilnius)
Dr. Rūta Žarskienė
(Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Vilnius)

Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba
(sutarties Nr. LIT-5-3)

Lietuvos
mokslo
taryba

Monografijos leidybą finansavo
Lietuvos kultūros taryba
(sutarties Nr. S/ETN-171(6.40)/2015)

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

Knygos viršelyje panaudotos A. Mončio (Mončys 2003: 85; 2010: 79),
A. Viluckio pagamintų kaukių nuotraukos, piešinys iš 1930 m.
„Dienos“ laikraščio (D 1930 c)

© Lina Laurinavičiūtė-Petrošienė, 2015
© Klaipėdos universitetas, 2015

ISBN 978-9955-18-870-4

Turinys

IVADAS / 7
Kai kurie Užgavėnių kilmės ir prasmės aspektai / 11
Papročių apeiginės ir linksminimo funkcijų santykis / 16
UŽGAVĖNĖS XV–XVIII a. RAŠYTINIUOSE ŠALTINIUOSE / 23
Teatriniai renginiai ir Užgavėnės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų rūmuose / 25
Jėzuitų mokyklinio teatro Užgavėnių vaidinimai, parateatriniai renginiai / 28
Mūzika teatrinuose ir parateatrinuose renginiuose: bažnytinės ir liaudiškos muzikos sąlytis / 35
UŽGAVĖNIŲ KARNAVALINIŲ VAIKŠTYNIŲ PERSONAŽŲ „UBAGŲ“, „ŽYDŲ“, „ČIGONŲ“ DAINŲ ANALIZĖ / 39
Triukšmas ir muzika Užgavėnių karnavale / 40
Žanro problema / 42
Pasilinksminimo vakarai mėšėdo laikotarpiu ir per Užgavėnės / 45
Bendros Žemaitijoje užrašytų Užgavėnių dainų melodikos ypatybės / 47
Antropomorfiniai Užgavėnių eitynių personažai „ubagai“, „žydai“, „čigonai“: dainų ir etnosocialinės realybės santykis / 53
Elgetavimas, „žemaičių ubagas“ ir Užgavėnių persirengėliai „ubagai“ / 54
Persirengėlių „ubagų“ dainos / giesmės: turinys ir muzika / 58
Judėjai Lietuvoje ir Užgavėnių persirengėliai „žydai“ / 83
Persirengėlių „žydų“ dainų turinys ir muzika / 84
Romai ir Užgavėnių persirengėliai „čigonai“ / 93
Persirengėlių „čigonų“ dainų turinys ir muzika / 95
Lašininis, Lašinis, Lašinskis ir Kanapinis, Kanapinskis / 98
LATVIŲ RUDENS-ŽIEMOS KALENDORINIŲ ŠVENČIŲ DAINOS / 103
Papročių, sietinų su kalendorinių švenčių persirengėliais, apžvalga / 108
Rudens-žiemos kalendorinių švenčių persirengėlių dainų apžvalga / 113

Užgavėnių – *Meteni, Vastlāvis* – ir Tenio – *Teņa diena* – dainos / 117

Persirengėlių budintojų, arba „budelių“, – *bubuļi, budēļi,*

buduļi – dainos / 121

Persirengėlių „kekatų“ – *ķekatas, ķekatnieki* – dainos / 128

Persirengėlių „čigonų“ dainos / 132

Kalėdų persirengėlių dainos / 138

Rudens švenčių persirengėlių dainos / 143

MIESTIEČIŲ UŽGAVĖNĖS XX A. PIRMOJOJE PUSĖJE:

ŠVENTĖS ATGARSIAI LIETUVIŠKOJE PERIODIKOJE / 149

Pirmosios Užgavėnių tematikos publikacijos lietuviškoje periodikoje / 153

Etnografinio turinio publikacijų apžvalga / 155

Miestietišių Užgavėnių šventės formos, rengėjai ir jų siekiai / 163

Užgavėnių renginių programos / 169

Vaišės miestiečių Užgavėnėse / 181

Vedybų sezono atbalsiai miestietišiose Užgavėnėse / 184

Spauda apie Užgavėnės pasaulyje / 186

UŽGAVĖNĖS, ARBA ŽIEMOS PALYDŲ ŠVENTĖ,

SOVIETMEČIU / 189

Pakeistas vardas: Užgavėnės – *Žiemos palydų šventė*. Sklaida ir ribojimai / 197

Tradicijų niveliavimas ar transformavimas? / 203

Užgavėnių šventės struktūros ir personažų kaita / 207

Muzika sovietmečio Užgavėnėse / 213

Šventės organizavimo problemos, rekomendacijos, kritika / 230

Sovietmečio riboženkliai / 234

APIBENDRINIMAS / 237

Literatūra ir šaltiniai / 241

Archyviniai šaltiniai / 265

Transformation of Genre: Samogitian Shrovetide Songs / 267

Asmenvardžių rodyklė / 290

Vietovardžių rodyklė / 297

ĮVADAS

XIX–XXI a. Lietuvoje praktikuotos valstietiškos Užgavėnių šventimo tradicijos aprašytos lietuvių literatūros klasikų veikaluose, etnografinėje lektūroje, tyrinėtose etnologų ir folkloristų studijose. Etnografinės medžiagos sukaupta muziejuose ir archyvuose, vis daugiau jos skelbiama. Muzikinė Užgavėnių tradicijos, kurią sudaro dainuojamojo, instrumentinio arba mišraus, kartais dainuojamojo ir sakytinio folkloro deriniai, raiška moksliniu požiūriu kol kas menkai atskleista. Lietuvių kalendorinės dainuojamosios tautosakos leidinių visuma prikišamai rodo, kad didžiausias sudarytojų, savaime ir tyrinėtojų dėmesys skirtas dzūkų bei aukštaičių kalendorinėms, tarp jų ir Užgavėnių, dainoms (LLD 2007; AKPT 2000; SJPT 2003; VRLP 2007; LPBS 2009). Minėtuose regionuose Užgavėnių šventimo tradicijos yra kiek kitokios negu Žemaitijoje. Muzikinis Žemaitijos Užgavėnių folkloras – persirengėlių vaikštynių personažų „ubagų“, „čigonų“, „žydų“ atliekamos dainos ar kitų dainuojamos dainos apie juos – ir savitas, ir originalus, ir žaismingas, bet ilgą laiką dėl įvairių priežasčių kompleksiskai netyrinėtas ir publikuotas gana fragmentiškai (Kriščiūnienė 1992; ČČ 1998; KD 1998; MR 2008; LPBS 2009). 2010 m. pasirodė pirmoji autentiškos Žemaitijoje per Užgavėnės atliekamos tautosakos rinktinė „Žemaičių kalendorinė tautosaka: Užgavėnių dainos“ (ŽKT 2010) bei tautiškos kapelijos „Sutaras“ 2011 m. archyvinės medžiagos pagrindu išleista kompaktinė plokštelė „Ubagų karalystės monai“ (Sutaras 2011). Tai pirmieji bandymai identifikuoti šio dainuojamosios tautosakos žanro probleminius aspektus, savotiškai reabilituoti ilgą laiką užribyje buvusį folklorą.

Šiame tyrime siekiama atskleisti savito, tam tikra prasme marginalinio dainuojamosios tautosakos žanro, Žemaitijoje praktikuojamo ir laikomo kalendorine tautosaka, bruožus, formavimosi prielaidas ir raidą. Banguotą šių dainų kelią formavo gausybė veiksnių ir aplinkybių, nulėmusių ir žanro virsmą, kuriam aprėpti pasitelkiamas tiriamojo objekto, kaip kultūros reiškio-